

Landskabskarakterområde 11. Borre Sømose

Foto 1: Den nordlige del af Borre Sømose med spredt beplantning af løv og nål samt enkeltrækkede nordvest-sydøstgående hegn centralt i mosens.

Foto 2: På de sandede arealer, som udgør den sydlige del af karakterområdet er landskabet åbnet og enkelt.

Foto 3: Landsbyen Borre set fra sydvest. Kirken i Borre og kornsiloen i Nyborre kan ses fra store dele af det omkringliggende landskab.

Nøglekarakter

Dalbund med drænet, opdyrket lavbundsareal brudt af enkeltrækkede transparente hegn og spredte plantninger af løv og nål.

Landskabskarakter

Området udgøres af en bred dalbund, som er drænet og opdyrket. Høj andel af lave, transparente hegn samt plantninger af nål og løv inddeler området i flader af varierende størrelse og orientering, hvorved der skabes et middelskala landskab. Centralt i den nordlige del af Sømosen danner rækker af lange sammenhængende enkeltrækkede hegn orienteret i nordvest-/sydøstgående retning et veldefineret mønster.

I den sydlige del af karakterområdet, syd for Borre Enge, er landskabet åbent med en middel til stor skala. Få enkeltrækkede hegnsløb, primært orienteret i nord-/sydgående retning, bryder den dyrkede flade. Disse hegn suppleres af lange lige rækker af høje bredkronede vejtræer. Vejtræerne fremstår meget markant og tydeligt på den ellers åbne flade.

Den grønne bykant omkring Borre og de tilstødende landsbyer bryder dalforløbet og den dyrkede flade. Kirken i Borre samt kornsiloen i Ny Borre står side om side og kan ses fra store dele af området samt de tilstødende områder. Pumpestationen i områdets nordvestlige hjørne understøtter Sømosens karakter af drænet dyrket lavbundsareal.

Landskabstype: Dalbund med dræned lavbundsarealer i omdrift.

Beliggenhed og afgrænsning

Se kortbilag 1E for afgrænsning.

Grænserne for dette karakterområde er tilstræbt placeret således, at de følger det sted i landskabet, hvor Borre Sømose holder op, og skråningerne omkring Sømosen begynder. Grænsen er således topografisk betinget. Der er dog en høj grad af sammenfald imellem de topografiske grænser og jordbundsforholdene. Nord for Borre er grænsen lagt således, at den følger den kote på 4-cm kortet, som ligger 2,5 m.o.h. I denne del af karakterområdet findes langs størstedelen af grænsen hegn, som understreger den landskabelige overgang. I den del af karakterområdet der ligger syd for Borre, ligger den landskabelige overgang fra mose til skrænt noget længere mod øst, således at grænsen forløber langs den kote på 4-cm kortet, som ligger 5-7,5 m.o.h. Den sydøstlige del af karakterområdet som ligger fra 2,5 m.o.h. til omkring 7,5 m.o.h. udgøres af sandede aflejringer. Dette område afgrænses groft af en linie fra Tiendegård til Ny Borre. Trods det højere liggende terræn og de sandede jordbundsforhold fremstår denne del af karakterområdet som en del af mosen.

Naturgrundlag

Region 5 M₁be (M₁: Hævet littorina havbund, b: ferskvandsdannelser, e: flade/plateau)

Se kortbilag 2A for afgrænsning af naturregioner.

Fra kysten i nord og til omkring 1 km syd for Borre falder grænserne for dette karakterområde sammen med grænserne for naturregion 5. Naturregion 5 ligger under 2,5 m.o.h. og består af hævet littorina havbund, som med tiden er overlejret af ferskvandsdannelser. Jordbunden karakteriseres som humusholdig (Danmarks jordarter 1:200.000). Ifølge Trap (1955) har Borre Sømose haft karakter af fjord helt frem til omkring år 1500. På dette tidspunkt lukkes munden ud mod Fakse Bugt og der dannes med tiden en stenet strandvold af materiale, som transporteres til fra Klinten. Borre Sømose ændres herved fra at være en saltvandspåvirket fjord til at være en ferskvandssø. Denne sø har i 1697 været 4 km lang, 500 m bred og har strakt sig til syd for Ny Borre. I dag findes kun et lille søområde ved Søjbjerg. Den resterende del er drænet og opdyrket.

Den sydøstlige del af karakterområdet, som ligger syd for Borre, strækker sig over et fladt område med en meget begrænset stigning i terræn - 5 højdemeter over 1 km. Jordbunden her udgøres af dels lerblandet sand dels sandblandet ler. Trods forskellen i jordbund er stigningen i terræn så begrænset, at der ikke findes nogen markant overgang mellem selve det drænedede moseareal og de omkringliggende mere sandede arealer. Derfor fremstår disse som en del af mosen.

Arealanvendelse

Dyrkningsformer

Jorden i hele karakterområdet dyrkes. Mosen er drænet og opdyrket i hele dens udstrækning. Især langs siderne og i den nordlige del ligger jorden brak.

Halvkulturarealer

Omkring Søjbjerg ligger et mindre område som ikke er opdyrket. Dette område fremstår som delvis rørsump delvis krat.

Beplantning

Den drænedede og opdyrkede flade opdeles af hegn og spredte beplantninger af løv og nål.

Centralt i mosens nordlige ende findes lange sammenhængende enkeltrækkede transparente løvtræshegn i nordvest-/sydøstgående retning. Denne hegnsstruktur flankeres af kortere og mindre iøjnefaldende hegnsforløb på vestsiden af mosen, hvor hegn strækker sig fra kanten af mosen og omkring ¼ km ind mod midten.

Mindre kvadratiske og rektangulære plantninger af dels løv dels nål findes spredt på lavbundsfladen. Især i området lige nord for Borre findes kompakte nåletræsplantninger. Disse afgrænser udsynet over mosen fra Borre. Ud mod kysten i Sømosens vestlige hjørne findes en beplantning af løv og nål, der samlet dækker omkring 12 ha. Af de løvfældende arter i denne beplantning kan nævnes poppel, pil, birk, rød-el og ask. Denne beplantning afgrænser Sømosen ud mod havet.

I det sandede område syd for Borre findes enkeltrækkede lange lige hegn, som er orienteret i nord-/sydgående retning. Langs vejen fra Ny Borre til Bøgebjerg står høje bredkronede vejtræer. På

skråningen i det tilstødende karakterområde findes et parallelt forløb af vejtræer. Tilsammen fremstår disse lige forløb af vejtræer markant i landskabet. Yderligere står der selje røn langs Søndre Landevej, som udgør den sydlige grænse for karakterområdet. Disse forløb af vejtræer fremstår tydeligt i det eller forholdsvis åbne landskab.

Foto 4: Langs det nord-/sydgående vejforløb i karakterområdets sydlige del, på de sandede arealer, står en allé af høje bredkronede træer.

Bebyggelsesstruktur

Borre, Ny Borre, Aalebæk, Sønder Vestud og Nørre Vestud udgør et sammenhængende byområde med landsbykarakter i den sydlige del af Sømosen. Reelt set er det kun Borre og Ny Borre, som ligger i selve karakterområdet, mens de øvrige bebyggelser ligger på skrænterne ned mod Sømosen. Landsbybebyggelserne domineres af huse, der tjener boligformål.

Landsbyerne Nørre og Sønder Vestud kan føres tilbage til henholdsvis 1370 henholdsvis 1479. Mens Ny Borre kan føres tilbage til 1596 og Borre til 1370. I Borre ligger Borre Kirke.

På de sandede jorde syd for Borre ligger gårdene Tiendegård og Langemosegård inden for karakterområdet.

Tekniske anlæg

Sømosen er drænet i hele sin udstrækning. I den nordvestlige del af området ligger en pumpestation fra 1943. Dybe dræningskanaler af en anseelig størrelse leder vandet til pumpestationen. Den naturligt dannede strandvold ved kysten i nord er forstærket af et dige.

I Ny Borre ligger en kornsilo i cement, som kan ses fra store dele af det østlige Møn.

Foto 5: Pumpestationen i Borre Sømoses nordvestlige hjørne.

Rumlige og visuelle forhold

Hegn og spredte beplantninger danner i den nordlige del af området et middelskala landskab. Hegnene er transparente og beplantningerne spredte, hvorved der opnås en transparent afgrænsning af landskabsrum af varierende størrelse. Variationen i placeringen af de enkelte landskabselementer giver et landskab uden overordnet mønster. Centralt i den nordlige del af mosen skaber de nordvest-/sydøstgående hegn dog et fremtrædende mønster, flankeret af en række af øst-/vestgående hegn i mosens nordvestlige side. Den overordnede rumlige afgrænsning af den nordlige del af Sømmosen skabes af dalsiderne imod øst og vest. Beplantningen langs nordkysten afgrænser området imod nord, således at nærheden til kysten ikke fornemmes fra området.

Den sydøstlige del af karakterområdet fremstår som et åbent og enkelt middelskala landskab som domineres af de lange lige hegnsforløb og høje bredkronede vejtræer.

Kulturhistoriske mønstre og anlæg

Størstedelen af den del af mosen, som ligger nord for Borre hører til Borre ejerlav. Syd for Borre hører den vestlige halvdel af mosen til Sønder Vestud ejerlav, mens den østlige halvdel hører under Ny Borre ejerlav.

Borre, som ligger centralt i Borre Sømose, var ved dens anlæggelse placeret på en lokal forhøjning eller lille ø i bunden af en fjordarm, som fik Høje Møn til at ligge som en halvø. Sildefiskeriet i Østersøen var livsbetingelsen for byen, og da dette tog af i slutningen af Middelalderen, gik det også tilbage for Borre. Mundingen ud mod havet sandede siden hen til og Sømmosen ændrede karakter fra at være en fjordarm til en ferskvandsø, der langsomt groede til for til sidst at blive drænet og opdyrket (Trap, 1955).

I 1806 købte ejeren af godset Nordfelt, hvis jorde grænser op til vestsiden af Sømmosen, Ålebæk gård. Ålebæk gårds jorde ligger på Sømmosens østlige side samt i den nordlige del af Sømmosen. Med intention om at øge høavlen blev et større dræningsarbejde af de nyerhvervede arealer i Sømmosens nordlige del sat i gang. Der er således tale om et forholdsvist tidligt dræningsarbejde. I forbindelse med dræningsarbejdet blev terrænet målt til at ligge omkring 1 fod over havoverfladen (Trap, 1955).

Arealanvendelsen med tilhørende dræningskanaler og pumpestation fortæller om den intensivering af udnyttelsen af naturens ressourcer, som påbegyndtes efter udskiftningstiden og for alvor tog fart efter 1864.

Landskabets tilstand og udviklingstendenser

Områdets karaktergivende elementer, som er hegn, beplantninger og dyrkede flader fremstår i god stand. Der er således ikke umiddelbare tegn på ændringer i områdets nuværende karakter. De etablerede plantninger af løv og nål kan imidlertid indikere en ændring af området mod en mere jagtorienteret anvendelse af arealet på bekostning af det dyrkede areal. Der findes muligvis en sammenhæng mellem dette forhold og det faktum, at tørvejorde sætter sig, hvorved jorden bliver mindre og mindre velegnet til dyrkning af landbrugsafgrøder.

Tidsdybden i landskabet går højst omkring 200 år tilbage og afspejler den intensivering i landbruget, som så småt begyndte efter udskiftningen og for alvor tog fart efter 1864. Som sådan kan området betragtes som et fungerende kulturmiljø.

Planmæssige og juridiske bindinger

- Lavbundsarealer

Hele området er udpeget til lavbundsområde.

- Ny skovtilplantning uønsket

Langs kysten er ny skovtilplantning uønsket.

- Regionale naturområder med jordbrugsinteresser

Hele karakterområdet er udpeget som regionalt naturområde med jordbrugsinteresser. Områderne ved Søbjerg og ved nordkysten, som er udpeget som særlige regionale naturbeskyttelsesområder, er ikke indeholdt i denne udpegning.

- Regionale naturområder

Sø- og moseområdet ved Søbjerg. Den nordligste del af Sømosen ud mod kysten.

- Særlige regionale naturbeskyttelsesområder

Området omkring Søbjerg samt den nordligste del af Sømosen ud mod kysten.

- Lokalitet hvor der kan placeres større besøgscenter/sommerland

Mellem Borre og Nyborre.

Litteratur

Storstrøms Amt (2002): Regionplan 2001-2013. Nysted Bogtrykkeri A/S

Danmarks jordarter 1:200.000 (DJF)

Trap, J. P. (1955): Danmark. Bind 9. Præstø Amt. 5. udg.